

SİYASƏT SƏNƏDİ

Azərbaycanda insan kapitalının inkişafı üzrə milli siyasət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.

PROBLEMİN QOYULUŞU

ÖLKƏDƏ İNSAN KAPİTALININ İNKİŞAFI LƏNGİYİR.

İNSAN KAPİTALI

İnsan kapitalını formalaşdıran əsas əlamətlər:

- Biliklər,
- Bacarıqlar,
- Səriştələr,
- Yaradıcılıq (qabiliyyətlər),
- Sağlamlıq,
- Əxlaq (mədəni davranış normaları və dəyərlər sistemi)
- Rifah səviyyəsi.

İNSAN KAPİTALI

“İnsan kapitalı” anlayışı insanın biliyi, bacarığı, qabiliyyəti və sağlamlığı ilə bağlı elementlərin məcmusunu özündə ehtiva edir.

İNSAN KAPİTALI

Hələ keçən əsrin 50-ci illərindən başlayaraq, beynəlxalq siyasətdə **“daha çox əraziyə”** sahib olmaq ideyası **“daha çox və daha keyfiyyətli insan kapitalına”** sahib olmaq ideyası ilə əvəz olunmuşdur.

INSAN KAPITALI

in 2020

1. Complex Problem Solving
2. Critical Thinking
3. Creativity
4. People Management
5. Coordinating with Others
6. Emotional Intelligence **NEW**
7. Judgment and Decision Making
8. Service Orientation
9. Negotiation
10. Cognitive Flexibility **NEW**

in 2015

1. Complex Problem Solving
2. Coordinating with Others
3. People Management
4. Critical Thinking
5. Negotiation
6. Quality Control
7. Service Orientation
8. Judgment and Decision Making
9. Active Listening
10. Creativity

İNSAN KAPİTALI

İnsan Kapitalı İndeksi bu gün doğulan uşaqların 18 yaşına qədər əldə edə biləcəyi insan kapitalının həcmi ölçür. İndeks tam təhsil və tam sağlamlıq meyarı ilə müqayisədə gələcək nəslin məhsuldarlığını ifadə edir. İndeks beş indikator əsasında hazırlanıb:

- 5 yaşa qədər yaşamanın mümkünlüyü,
- uşağın gözlənilən məktəb təhsili illəri,
- öyrənmənin keyfiyyət göstəricisi kimi ümumi yoxlama balları,
- yaşlanacaq insanların faizi (60 yaşa qədər yaşayacaq 15 yaşlıların payı)
- alçaq boylu olmayan uşaqların payı.

İNSAN KAPİTALI

- ❑ Bu İndeksdə ilk beşlikdə olan ölkələrdən 4-ü Asiya qitəsini təmsil edir – Sinqapur (0.88), Cənubi Koreya (0.84), Yaponiya (0.84) və Hong Kong (0.82). Keçmiş SSRİ məkanından olan Rusiya, Qazaxıstan, Latviya, Litva, Estoniya və Ukrayna ilk 50-yə düşüb. Reytingdə MDB ölkələrindən ən yüksək pillədə Qazaxıstan (31-ci sırada) qərarlaşır.
- ❑ Aşağı nəticə əldə etmiş ölkələrdə 14 yaşına qədər olan uşaqlar nəinki yüksək səviyyəli təhsil almır, onlar heç minimum təhsil dövrünü başa çatdırmırlar.
- ❑ İndeksin nəticələrinə görə bu gün dünyada 115 milyon uşaq qida çatışmazlığından (aclıqdan) əziyyət çəkir və bu da öz növbəsində onların təhsil almaq və şəxsi inkişaf əmsalına olduqca mənfi təsir edir.
- ❑ Eyni zamanda aşağı təhsil səviyyəsinə görə 250 min uşaq məktəbə getdiklərinə baxmayaraq, gələcəkdə lazım ola biləcək heç bir biliyə yiyələnmirlər.

MÖVCUD VƏZİYYƏT

- ❑ Dünya Bankı dekabrın son 10 günlüyündə Bakıda insan kapitalının inkişafı ilə bağlı 3 günlük konfrans keçirdi və orada bir neçə tədqiqatını təqdim etdi. Dünya Bankının hesabatına əsasən hazırda Azərbaycan İnsan Kapitalı İndeksi göstəricisinə görə 0.60 bal almaqla 157 ölkə içərisində 69-cu yerdə qərarlaşıb.
- ❑ Azərbaycanda 5 yaşına qədər uşaq ölümünün səviyyəsi Rusiya və Gürcüstandan orta hesabla 2.5-3 dəfə yüksəkdir. 1 yaşa qədər uşaq ölümündə də vəziyyət təqribən oxşardır;
- ❑ Uşaqların ana südü ilə bəslənmə səviyyəsi Gürcüstandan təxminən 5 dəfə geri qalır;
- ❑ Məktəbəqədər təhsil səviyyəsi 21% olmaqla Avropa ölkələrinin göstəricisindən orta hesabla 3-4 dəfə geri qalır;

MÖVCUD VƏZİYYƏT

- ❑ Təhsil xərclərinin ÜDM-də payına (3%) görə MDB ölkələri içərisində nisbətən aşağı göstəricilərdən birinə malikik;
- ❑ Ölkənin sərvətləri içərisində insan kapitalının xüsusi çəkisinə görə aşağı (14%), təbii sərvətlərin payına görə isə yüksək (47%) yerlərdən birindəyik;
- ❑ Azərbaycanda ümumi səhiyyə xərclərinin təqribən 79%-ni əhəlinin özü ödəyir. Müqayisə üçün deyək ki, bu göstərici Gürcüstanda 57, Ukraynada 48%-dir;
- ❑ Müqayisəsi verilən 20-dən artıq ölkə içərisində büdcədən xərclənən sosial müdafiə xərclərinin ÜDM-də payına görə Azərbaycan təxminən 8%-lə aşağı göstəricilərdən birinə sahibdir və s

MÖVCUD VƏZİYYƏT

- Dünya Bankının hesabatına görə, 2012-2017-ci illər arasında Azərbaycan İnsan Kapitalı İndeksi üzrə 0,56-dan 0,60-a yüksələ bilib.2017-ci ildə Azərbaycanın İnsan Kapitalı İndeksi regiondakı ölkələrin orta rəqəmi ilə müqayisədə aşağıdır, lakin gəliri oxşar olan ölkələr qrupunun orta rəqəmindən bir qədər yüksəkdir;
- Hesabata görə, Azərbaycanda bu gün doğulan uşaqlar tam təhsil və tam sağlamlıqdan faydalanacaqları halda 60 faiz məhsuldar olacaq və hər 100 uşaqdan 98-i 5 yaşa qədər yaşaya biləcək;
- Azərbaycanda şagirdlərin öyrənmə keyfiyyətinə görə qiymətləndirmə orta səviyyədən bir qədər aşağıdır.Belə ki, İnsan Kapitalı İndeksinə əsasən, şagirdlərin öyrənmə keyfiyyəti 472 balla qiymətləndirilib.

MÖVCUD VƏZİYYƏT

- ❑ İnsanların uzun ömürlüyyə gəlincə, Azərbaycanda 15 yaşlıların 87 faizi 60 yaşına qədər yaşayacaq. Bu göstərici oğlanlar üzrə 83 faiz, qızlar üzrə isə 92 faiz göstərilir.
- ❑ Bundan başqa, İKİ-dən məlum olur ki, Azərbaycan doğulan hər 100 uşaqdan 18-i alçaq boyludur və onlar ömrü boyunca davam edə biləcək əqli və fiziki məhdudiyyət riski altındadır.
- ❑ Hesabata görə, öyrənmə ilə bağlı 2,8 il çatışmazlıq mövcuddur.

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

2006-cı il BMT-nin İnkişaf Proqramı tərəfindən hazırlanan “*Qara qızılı insan qızılına çevirmək: neft gəlirlərindən davamlı inkişafa nail olmaq üçün istifadə*” adlı hesabatında əsas diqqət ayrılan məqamlar aşağıdakılar olub:

- ✓ *İnsan resurslarının inkişafı strategiyası*: təhsilə investisiya, dövlət sektorunda texniki təhsilin inkişafı, təhsil təqaüdləri, təhsil parkları, icma kollecləri, təhsil fondları;
- ✓ *Makroiqtisadi məsələlər*: yeni iqtisadi monitoring xidməti, makroiqtisadi risklərin xəritəsi, neft gəlirlərinin xərclənməsinə nəzarət;
- ✓ *“Qara qızılı insan qızılına çevirmək” alətləri*: məlumat bazalarının yaradılması, sorğuların keçirilməsi, iqtisadi-riyazi modelləşdirmə və s.;
- ✓ *Ölkələr üzrə öyrənmə və əməkdaşlıq*: digər neft ölkələrindən alınan dərslərin və təcrübələrin sistemli öyrənilməsi.

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası.

- Əhəlinin sağlamlığı və səhiyyə sahəsində qarşıda duran başlıca vəzifələr,
- Müasir təhsil sisteminin formalaşdırılması,
- Sosial müdafiə sisteminin təkmilləşdirilməsi,
- Gender bərabərliyinin təmin olunması və ailənin inkişafı,
- Gənclərin potensialının və idmanın inkişafı.

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi.

1. insan kapitalının formalaşması və inkişafı üçün təhsilin bütün pillələrində keyfiyyətin yüksəldilməsi;
2. əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsini təmin etmək üçün insan kapitalının fasiləsiz inkişafının, araşdırma və təkmilləşdirmə sahəsinə investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması.

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

Bunlara nail olmaq üçün atılması nəzərdə tutulan addımlara aşağıdakılar daxil edilib:

- ✓ Məktəbəqədər təhsillə əhatə olunma səviyyəsinin yüksəldilməsi və təlim-tərbiyə texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi,
- ✓ Ümumi təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və təmayülləşmənin inkişaf etdirilməsi,
- ✓ İlk peşə və orta ixtisas təhsilinin əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması,
- ✓ Ali təhsil müəssisələrində “təhsil-tədqiqat-innovasiya” formatında inkişafın təşviqi
- ✓ Elmi tədqiqat fəaliyyətinin inkişafı və biliklərə əsaslanan cəmiyyət quruculuğunun dəstəklənməsi
- ✓ İnnovativ təlim metodları və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi
- ✓ İnsan kapitalının inkişafında iştirak edən fiziki və texnoloji infrastrukturun təkmilləşdirilməsi

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

- ❑ 2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 aprel 2007-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq olunub);
- ❑ Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib);
- ❑ 2014-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sisteminin islahatı Konsepsiyası (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 4 noyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib);

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

- Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası'nın həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 19 yanvar tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib);
- Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016–2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 20 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib);
- 2019–2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 30 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib);

HÖKÜMƏTİN SİYASƏTİ

- 2019–2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliyi artırılması üzrə Dövlət Proqramı (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 16 noyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilib);
- Azərbaycan Respublikasında icbari tibbi sığortanın tətbiqinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 dekabr 2018-ci il tarixli Fərmanı və s.

BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ

- ❑ İnsan kapitalının inkişafı sahəsində *Finlandiya* təcrübəsi;
- ❑ İnsan kapitalının inkişafı sahəsində *Sinqapur* təcrübəsi;
- ❑ İnsan kapitalının inkişafı sahəsində *Estoniya* təcrübəsi;
- ❑ İnsan kapitalının inkişafı sahəsində *Qazaxıstan* təcrübəsi.

SİYASƏT ALTERNATİVLƏRİ

1. İnsan kapitalının inkişafı siyasətinə mövcud yanaşmanı davam etdirməklə, sadəcə olaraq ayrı-ayrı sahələrdə daha hədəflənmiş proqramları hazırlayıb icra etmək; və ya
2. Mövcud yanaşmadan imtina edərək insan kapitalını əmələ gətirən bütün komponentlərin inkişafını əhatə edən, bir-biri ilə əlaqələndirilmiş hədəflərə malik vahid proqram (strategiya) sənədini hazırlayıb həyata keçirmək və sahə üzrə vahid institut “İnsan Kapitalı İnstitutu”nu formalaşdırmaq.

ALTERNATİVLƏRİN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

- 1.** *Birinci variantın seçilməsi* texniki baxımdan daha asan görünür, çünki bu, müvafiq siyasət çərçivələrini, yəni proqram sənədlərini hazırlayan hökumət qurumlarının artıq alışdıqları və kifayət qədər təcrübəyə malik olduqları bir sistemdir. Bu halda insan kapitalını əmələ gətirən ayrı-ayrı komponentlərin (təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, əmək və sosial müdafiə, elm və texnologiyalar və s.) inkişafına məsul olan müvafiq qurumların hər biri öz sahəsi üzrə inkişaf proqramlarını hazırlayır və icra edirlər.

ALTERNATİVLƏRİN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2. *İkinci variantın seçilməsi* məhz texniki baxımdan bir qədər mürəkkəb görünür: bu halda insan kapitalını əmələ gətirən bütün komponentlərin inkişafı məsələləri üzrə məqsəd və hədəflər, habelə onlara nail olunma yolları və vasitələri bir-biri ilə sıx və qarşılıqlı əlaqələndirilmiş şəkildə vahid proqram (strategiya) sənədində olur. Lakin bu çətinliklərə baxmayaraq, insan kapitalının inkişafı sahəsində vahid uzunmüddətli proqram sənədinin hazırlanması həm daha dolğun və arzuolunan hədəflərin müəyyənləşdirilməsi, həm gələcəkdə belə proqramın icrasına cəlb ediləcək resursların daha səmərəli bölünməsi, həm də həmin resurslardan daha effektiv istifadə olunması baxımından daha böyük faydalar vəd edir.

NƏTİCƏ VƏ TÖVSIYƏLƏR

İnsan kapitalının inkişafı sahəsində siyasətin vahid proqram və ya strategiya formasında hazırlanması aşağıdakı ardıcılıqla həyata keçirilə bilər:

- insan kapitalı inkişafı konsepsiyasının hazırlanması üçün müvafiq hökumət qurumlarının mütəxəssislərindən və müstəqil ekspertlərdən ibarət işçi qrupunun yaradılması;
- həmin işçi qrupu tərəfindən insan kapitalı inkişafı konsepsiyasının hazırlanması və dövlət başçısına təqdim edilməsi.
- həmin konsepsiya əsas götürülməklə ölkədə insan kapitalı inkişafı üzrə 2020-2040-cı illər üçün dövlət proqramını (strategiyasını) hazırlamaq üçün həm müvafiq qurumlarda sahə işçi qruplarının, həm də hökumət komissiyasının yaradılması;

NƏTİCƏ VƏ TÖVSIYƏLƏR

- insan kapitalının bütün komponentləri üzrə 2030-cu və 2040-cı ilin sonunadək nail olunacaq məqsəd və hədəflərin dəqiqləşdirilməsi.
- insan kapitalı inkişafının bütün komponentləri üzrə hədəf indikatorların, o cümlədən gender aspektləri nəzərə alınmaqla, işlənməsi;
- insan kapitalını əmələ gətirən bütün komponentlər üzrə dövlət maliyyələşdirilməsinin normativlərinin (müvafiq istiqamətə il ərzində yönəldiləcək dövlət xərclərinin ÜDM-ə və ya dövlət büdcəsinin ümumi xərclərinə nisbətləri formasında) işlənməsi və təsdiq edilməsi (belə normativlərin işlənməsi zamanı beynəlxalq təşkilatların müvafiq tövsiyələri nəzərə alınmalıdır; müvafiq tövsiyə səviyyələrinə tədricən nail olmaq mümkündür);

NƏTİCƏ VƏ TÖVSIYƏLƏR

- hazırlanan proqram (strategiya) layihəsinin geniş ictimai müzakirələrinin təşkili, müxtəlif maraq qruplarının mövqeləri nəzərə alınması;
- proqramın (strategiyanın) məqsəd və hədəflərinin mərhələlər üzrə bölünməsi, hər bir mərhələ üzrə həyata keçiriləcək fəaliyyət planlarının hazırlanması;
- proqramın (strategiyanın) icrası üçün mərhələlər üzrə tələb olunan resursların hesablanması və müəyyən edilməsi;
- proqramın (strategiyanın) icrası monitorinqinin və nəticələrin qiymətləndirilməsi mexanizmlərinin işlənilməsi;
- proqramın (strategiyanın) icrasına məsul qurumların dəqiqləşdirilməsi;
- proqramın (strategiyanın) təsdiq edilməsi və icrasına başlanılması.

DIQQƏTİNİZƏ GÖRƏ TƏŞƏKKÜRLƏR!